

Натрошвілі Георгій Робертович,
к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки,
Київський національний університет технологій та дизайну

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ЯК ЧИННИК ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У науковій праці висвітлено поняття інтелектуального капіталу. Провідним «ядром» національної системи формування інтелектуального капіталу є наука (як сукупність наукових установ), освіта (як сукупність вищих навчальних закладів, що займаються науковою, інноваційною та впроваджувальною діяльністю), інноваційні підприємства (тобто підприємства, які реально виробляють та впроваджують інновації і, на цій основі, виробляють інноваційні товари та послуги). Мета статті – викласти результати досліджень з проблем формування та використання інтелектуального капіталу суспільства. При проведенні дослідження використовувалися загальнонаукові та специфічні методи та прийоми пізнання економічних явищ і процесів: аналізу і синтезу, індукції та дедукції, методи статистичного аналізу, метод експертних думок, метод зіставлення та інші. Відмічається, що запорукою економічного (комерційного) успіху нині є ефективні інвестиції у розвиток людського капіталу, продукування нових знань, виробництво і впровадження ресурсозаощадливих технологій тощо. В таких умовах основним джерелом зростання вартості стає створення ефективної системи формування та використання інтелектуального капіталу. Відмічається, що складною методологічною проблемою є оцінювання процесів формування та використання інтелектуального капіталу у національному господарстві, оскільки статистика відповідні дані не узагальнює та не оприлюднює. У науковій праці обґрунтована доцільність про оцінювання використання інтелектуального капіталу на основі аналізу інноваційної активності. Наведено аналітичні дані тенденцій інноваційної активності. Падіння показників інноваційної активності пояснюється відсутністю мотивації до розробки та впровадження інновацій, а також фактичному ігноруванні менеджменту промислових підприємств вимог щодо обліку та моніторингу результатів інноваційної діяльності. Формування цілісної системи підтримки відтворення інтелектуального капіталу має будуватися на базі можливостей національної інноваційної системи. В рамках реалізації державної інноваційної політики необхідно вживати заходів, спрямованих на досягнення високої ефективності національної інноваційної системи. Визначено перспективні напрями інноваційної та науково-технологічної діяльності. Одним із основних завдань сучасної державної економічної політики є розробка і здійснення заходів із прискорення розвитку високотехнологічних виробництв.

Ключові слова: економічний розвиток, інтелектуальний капітал, інновації, інноваційна діяльність.

ВСТУП

Постановка проблеми. Запорукою економічного (комерційного) успіху нині є ефективні інвестиції у розвиток людського капіталу, продукування нових знань, виробництво і впровадження ресурсозаощадливих технологій тощо. За таких умов основним джерелом зростання вартості стає створення ефективної системи формування та використання інтелектуального капіталу.

Складною методологічною проблемою є оцінювання процесів формування та використання інтелектуального капіталу у національному господарстві, оскільки статистика відповідні дані не узагальнює та не оприлюднює. Ми виходимо з того, що уявлення про тенденції використання інтелектуального капіталу можна скласти на основі аналізу інноваційної активності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням формування та використання інтелектуального капіталу присвячується чимало наукових праць. Плідно працюють над цією проблематикою Л. Антонюк [1], І. Багрова [2], С. Захарін [3], А. Коровський [4], Л. Федулова [7] та інші науковці. Натомість в сучасних умовах мають бути визначені тенденції формування та використання інтелектуального капіталу з урахуванням особливостей

посткризового розвитку.

Мета статті (постановка завдання). Мета статті – викласти результати досліджень з проблем формування та використання інтелектуального капіталу суспільства.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Інтелектуальний капітал створюється завдяки дії складного механізму, який передбачає винайдення (формування) нового знання, доведення його до можливості практичного використання, вироблення перспективної технології виробництва відповідного економічного блага (товару або послуги), трансфер та дифузії технології, підтримку створення інновацій, практичне впровадження та комерціалізацію інновацій на підприємствах, захист інтелектуальної власності, створення економічних мотиваторів формування інтелектуального капіталу та ін. [6].

Провідним «ядром» національної системи формування інтелектуального капіталу є наука (як сукупність наукових установ), освіта (як сукупність вищих навчальних закладів, що займаються науковою, інноваційною та впроваджувальною діяльністю), інноваційні підприємства (тобто підприємства, які реально виробляють та впроваджують інновації і на цій основі виробляють інноваційні товари та послуги)

[3]. Розуміння у світі сутності і значимості інтелектуального капіталу призвело до швидкого розвитку ринку об'єктів інтелектуальної власності (які у випадку комерціалізації можуть брати участь у формуванні інтелектуального капіталу компанії) [2].

Сучасні науковці все частіше досліджують феномен інтелектуального капіталу, вбачаючи в ньому основне джерело розвитку в епоху постіндустріальної економіки [6]. Основне призначення інтелектуального капіталу – забезпечувати виробництво (масове або штучне) так званих інтелектуальних продуктів – тобто таких економічних благ, в яких основний обсяг доданої вартості формується завдяки інтелектуальній складовій [1; 4].

Організація аналітичного оцінювання інтелектуального капіталу на макроекономічному рівні пов'язана з певною методологічною складністю, оскільки не розроблено показників, які б характеризували вказані економічні явища. Немає єдиної методології моніторингу інтелектуального капіталу, як і немає єдиного визначення поняття «інтелектуальний капітал». Ми вважаємо, що дати оцінку процесам формування та використання інтелектуального капіталу на макроекономічному рівні можна за допомогою аналізу опосередкованих процесів. Серед таких процесів можемо назвати інноваційну активність, результативність науково-технічної та інноваційної діяльності підприємств, стан використання нематеріальних активів, обсяг реалізації інноваційної продукції, трансфер технологій тощо. Найбільш узагальнюючими у цьому переліку є показники, які характеризують стан і динаміку інноваційної активності.

Інноваційна активність у промисловості України залишається традиційно низькою (при цьому вітчизняна статистика інноваційно-активними вважає навіть підприємства, в яких частка реалізованої інноваційної продукції у загальному обсягу реалізації становить менше 1%).

Падіння показників інноваційної активності до 2009 р. пояснюється відсутністю мотивацій до розробки та впровадження інновацій, а також фактичному ігноруванні менеджментом промислових підприємств вимог щодо обліку та моніторингу результатів інноваційної діяльності. Наявність або відсутність інновацій жодним чином не впливало на економічне становище підприємств. Відтак, менеджмент підприємств не ставив задачу здійснювати облік інноваційної діяльності.

Зростання показників інноваційної активності, яке зафіксоване у 2010-2012 рр. пояснюється, вочевидь, створенням певних мотивацій до розробки та впровадження інновацій. У цей період, зокрема, було ініційовано кілька цільових програм, в рамках яких передбачається впровадження інновацій та нових технологій. В цьому контексті слід відмітити програми з енергозбереження, інформатизації, будівництва нових та реконструкції наявних інфраструктурних об'єктів тощо. Крім того, у податковому законодавстві України з'явилися приписи, що передбачають надання певних пільг підприємствам, що впроваджують інновації. Відтак, менеджмент підприємств отримав стимул для обліку результатів інноваційної діяльності.

За даними Державної служби статистики України, серед видів економічної діяльності лідерами за кількістю інноваційно-активних підприємств є виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів та машинобудування. В той же час машинобудування є лідером за кількістю підприємств, які займалися придбанням машин, обладнання та програмного забезпечення.

Натомість підприємства добувної промисловості, меблевої та целюлозно-паперової промисловості, видавничої справи є інноваційно-пасивними. Це пояснюється, насамперед, різними умовами господарювання у галузях, що викликані дією об'єктивних чинників (прибутковість, стан ресурсного забезпечення, наявність оборотних коштів, традиції господарювання та ін.).

Інноваційна активність вища на підприємствах з більшою кількістю працюючих. Крім того, саме у групах великих підприємств з кількістю працюючих понад 1000 осіб відбувалися найбільш помітні позитивні зміни інноваційної активності. Інноваційна активність малих промислових підприємств з кількістю працюючих до 50 осіб у 14 разів менша за інноваційну активність підприємств з кількістю працюючих понад 5000 осіб [5]. Іншими словами, великі підприємства демонструють порівняно більшу схильність до впровадження інновацій. Це і не дивно, адже такі суб'єкти, як правило, створені на базі збудованих за радянські часи високопотужних машинобудівних заводів, що випускають унікальну (у тому числі найкращу у світі) продукцію. Для багатьох таких підприємств розробка і впровадження інновацій є не лише умовою збереження конкурентоздатності, а й технологічною необхідністю.

Показники інноваційної активності в промисловості України не відповідають сучасним світовим тенденціям: якщо в Україні рівень інноваційної активності становить лише 10% (дані за 2015 р.) [5], то в розвинутих країнах (Японія, Німеччина) цей показник становить 65-80% (дані за 2013 р.), а в нових країнах ЄС (країни Центральної та Східної Європи) – не менше 30% (дані за 2014 р.) [4].

У той же час слід відмітити, що незважаючи на зниження інноваційної активності у період до 2009 р., обсяги реалізації інноваційної продукції протягом 2000-2014 рр. щорічно зростали. Причому на зростання цього показника впливав не лише ціновий чинник (інфляція), а й зростання частки реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі реалізації [5]. Отже, більші обсяги інноваційної продукції реалізуються порівняно меншою кількістю підприємств. Вказана тенденція може свідчити про укрупнення інноваційного виробництва та концентрацію інвестиційних ресурсів на виконання інноваційно-технологічних робіт і проектах в межах великих підприємств.

Протягом 2009-2015 рр. у промисловості, як і загалом по економіці, зафіксоване поліпшення абсолютних показників інвестування наукових і науково-технічних робіт, продуктових інновацій та процесових інновацій (в тому числі технологій) на фоні погіршення відносних показників [5]. Темпи зростання інвестицій на реалізацію інноваційно-

технологічних робіт (проектів) у промисловості не відповідають сучасним викликам.

Аналіз структури джерел інвестування інноваційної діяльності та науково-технічних робіт показує наявність тенденції до зростання частки іноземного інвестування та зменшення частки бюджетних асигнувань.

Більшість промислових підприємств (68% у 2015 р.) використовує власні кошти в якості основного джерела інвестування інновацій [5].

У середньому промислові підприємства України протягом 2005-2015 р. на одну гривню, витрачену на інноваційну діяльність, отримали 4,14 гривень доходу від реалізації інноваційної продукції [5]. У більш привабливому становищі опинилися підприємства добувної промисловості, машинобудування (які в цілому більше схильні до інновацій) і виробництва деревини (меблева промисловість). Аутсайдерами є підприємства з виробництва та розподілення електроенергії, газу та води, целюлозно-паперової промисловості та видавничої справи, які традиційно не демонструють високої інноваційної активності.

Держава, в рамках підтримки національної інноваційної системи, має створити привабливі умови для ефективного поєднання інвестицій та інновацій, активного залучення національних та іноземних інвестицій до сфери інтелектуального виробництва, прискореного розвитку галузей вищих технологічних укладів [3]. Досягнення високого (світового рівня) конкурентного статусу можливе лише за умов створення та ефективного функціонування національних інноваційних систем (НІС).

Оцінка результативності інноваційної політики провідних країн дає змогу визначити як основну мету формування національних інноваційних систем підвищення якості життя населення [6]. Вказана мета досягається через виконання наступних завдань: створення нових робочих місць у сфері науки, освіти, наукомісткого виробництва; використання новітніх технологій у вирішенні найбільш актуальних соціальних, екологічних, медичних та інших проблем; перенесення шкідливих виробництв до менш розвинутих країн; збільшення експортного потенціалу держави; удосконалення структури економіки та виробництва; зростання надходжень до бюджетів за рахунок підвищення обсягів виробництва наукомісткої продукції; зростання доходів корпоративного сектору та населення [1; 4; 7; 8].

Позитивними результатами створення та функціонування національної інноваційної системи виступають: активізація інноваційних процесів, усунення ізоляваності науки як самодостатньої сфери діяльності, удосконалення структури інвестицій, створення ефективних механізмів комерціалізації інновацій та трансферу технологій. Як наслідок, відбуваються позитивні структурні зрушення у національній економіці, підвищується продуктивність праці, збільшується загальна ефективність економічної системи за рахунок випереджаючого розвитку

високотехнологічних виробництв (які забезпечують генерування високого обсягу доданої вартості), підтримка процесу продукування нових знань та інтелектуальних продуктів з їхнім подальшим використанням у виробництві.

Формування цілісної системи підтримки відтворення інтелектуального капіталу має будуватися на базі можливостей національної інноваційної системи. В рамках реалізації державної інноваційної політики доцільно вживати заходи, спрямовані на досягнення високої ефективності національної інноваційної системи.

Одним із основних завдань сучасної державної економічної політики є розробка і здійснення заходів з прискорення розвитку високотехнологічних виробництв (видів економічної діяльності вищих технологічних укладів). Вказане завдання можна вирішити шляхом здійснення цілеспрямованих заходів з підтримки інвестиційної активності на реалізацію у вказаних галузях інноваційно-технологічних проектів. При цьому слід виходити з того, що позитивні тенденції промислового виробництва є фундаментом для становлення та розвитку інших секторів економіки країни (в першу чергу – виробнича інфраструктура, наука і наукове обслуговування, будівництво, транспорт та ін.).

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Головною причиною низької інноваційної активності підприємств слід визнати відсутність довгострокових мотивацій організації високопродуктивної інноваційної діяльності, а отже – і процесу відтворення інтелектуального капіталу. Інноваційна діяльність є малоприбутковою (низькорентабельною) та більш ризикованою порівняно з іншими видами діяльності. Тому завданням державної макроекономічної політики є створення ефективної і адекватної вимогам сьогодення системи підтримки інновацій, яка б давала змогу здійснювати високопродуктивну інноваційну діяльність хоча б у пріоритетних сферах економіки.

Сучасна державна макроекономічна політика має узгоджуватися з пріоритетами та напрямками розвитку інтелектуального виробництва, яка формується зокрема під впливом кон'юнктури світового ринку інтелектуальних продуктів. Формування цілісної системи підтримки відтворення інтелектуального капіталу має будуватися на базі можливостей національної інноваційної системи. В рамках реалізації державної інноваційної політики необхідно вживати заходів, спрямованих на досягнення високої ефективності національної інноваційної системи.

У подальшому мають бути розроблені методики програмно-цільового планування інтелектуальних проектів у корпоративному секторі, у тому числі із залученням наукових установ та закладів вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк Л. Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізм реалізації / Л. Л.

Антонюк. – К.: КНЕУ, 2004. – 276 с.

2. Багрова І. В. Національна інноваційна система України: характеристика та проблеми становлення / І. В. Багрова, О. Л. Черевко // Вісник ДДФА. – 2010. – №2 (24). – С. 81-90.

3. Захарін С. В. Інвестиційне забезпечення інноваційно-технологічного розвитку економіки [монографія] / С. В. Захарін. – К.: КНУТД, 2013. – 344 с.

4. Коровський А. В. Еволюція людського фактора економіки та проблеми його формування : монографія / А. В. Коровський. – К. : КНЕУ, 2014. – 184 с.

5. Статистичний щорічник України за 2014 рік. – К.: Державної служби статистики України, 2015. – 567 с.

6. Україна у вимірі економіки знань / за ред. акад. НАН України В. М. Гейця. – К.: Основа, 2006. – 592 с.

7. Федулова Л. Розвиток національної інноваційної системи / Л. Федулова, М. Пашута // Економіка України. – 2015. – №4. – С. 35-47.

8. Фінанси підприємств станом на 1 січня 2016 р. [Електронний ресурс] / Державної служби статистики України. – 2016. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.

Натрошвили Георгий Робертович

ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЙ КАПИТАЛ КАК ФАКТОР ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В научной работе раскрыто понятие интеллектуального капитала. Ведущим «ядром» национальной системы формирования интеллектуального капитала является образование (как совокупность научных учреждений), образование (как совокупность высших учебных заведений, занимающихся научной, инновационной и внедренческой деятельностью), инновационные предприятия (то есть предприятия, которые реально производят и внедряют инновации и на этой основе производят инновационные товары и услуги). Цель статьи – изложить результаты исследований по проблемам формирования и использования интеллектуального капитала общества. При проведении исследования использовались общенаучные и специфические методы и приемы познания экономических явлений и процессов: анализа и синтеза, индукции и дедукции, методы статистического анализа, метод экспертных мнений, метод сопоставления и другие. Отмечается, что залогом экономического (коммерческого) успеха сейчас есть эффективные инвестиции в развитие человеческого капитала, выработки новых знаний, производство и внедрение ресурсосберегающих технологий. В таких условиях основным источником роста стоимости становится создание эффективной системы формирования и использования интеллектуального капитала. Отмечается, что сложной методологической проблемой является оценка процессов формирования и использования интеллектуального капитала в национальном хозяйстве, поскольку статистика соответствующие данные не обобщает и не обнародует. В научной работе обоснована целесообразность оценки интеллектуального капитала на основе анализа инновационной активности. Приведены аналитические данные о тенденциях инновационной активности. Падение показателей инновационной активности объясняется отсутствием мотивации к разработке и внедрению инноваций, а также фактическим игнорированием менеджмента промышленных предприятий требований по учету и мониторингу результатов инновационной деятельности. Формирование целостной системы поддержки воспроизведения интеллектуального капитала должно строиться на базе возможностей национальной инновационной системы. В рамках реализации государственной инновационной политики необходимо принимать меры, направленные на достижение высокой эффективности национальной инновационной системы. Определены перспективные направления инновационной и научно-технологической деятельности. Одной из основных задач современной государственной экономической политики является разработка и осуществление мероприятий по ускорению развития высокотехнологичных производств.

Ключевые слова: экономическое развитие, интеллектуальный капитал, инновации, инновационная деятельность.

Natroshvili Georgiy R.

INTELLECTUAL CAPITAL AS A FACTOR OF INNOVATION

The concept of intellectual capital has been highlighted in the scientific work. The leading «core» of national system of intellectual capital formatio is the science (as a set of scientific establishments), education (as a combination of higher educational institutions, engaged in research, innovation and implementing activities), innovative businesses (i.e. businesses that actually produce and implement innovation and on this basis produce innovative products and services). The purpose of the article is to present the results of research on the formation and use of the intellectual capital of the company General scientific and specific knowledge of methods and techniques of economic phenomena and processes have been used in the study: analysis and synthesis, induction and deduction, methods of statistical analysis, the method of expert opinions, and other comparison methods. It is noted that the key economic (commercial) success is now effective investment in human capital, producing new knowledge, production and implementation of recourse saving technologies. In such conditions, the main source of growth is the cost of an effective system of formation and use of intellectual capital. It is noted that a complex methodological problem is the evaluation of the formation and use of intellectual capital in the national economy, as statistics summarizes relevant data and not publish. The expediency of intellectual capital use on the basis of analysis of innovative activity has been justified in the scientific work. The analytical data on trends in innovation activity have been presented. Fall in innovation activity is due to the lack of motivation to development and innovation, as well as ignoring the actual management industry requirements for accounting and monitoring of innovation.

Establishment of an integrated system to support playback of intellectual capital should be built based on the capabilities of the national innovation system. As part of the state innovation policy measures should be taken to achieve high performance of national innovation system. The perspective of innovation and scientific and technological activities have been determined. One of the main tasks of the modern state of economic policy is the development and implementation of measures to accelerate the development of high-tech industries.

Key words: economic development, intellectual capital, innovation, innovation.

Одержано 15.09.2016 р.

УДК [339.332:656.96]:629.33/36 (043.3)

Савич Олександр Петрович,
к.е.н., доцент кафедри маркетингу,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ФОРМУВАННЯ ЦІННОСТЕЙ СПОЖИВАЧІВ НА СВІТОВОМУ РИНКУ ЛЕГКОВИХ АВТОМОБІЛІВ

Мета статті – виявлення особливостей поведінки споживачів на глобальному ринку легкових автомобілів, тенденцій та методів впливу. Теоретичним і методичним підґрунтям стали такі загальнонаукові методи, як системний аналіз, синтез, індукція, дедукція, абстрагування, а також спеціальні наукові методи, в тому числі: методи соціологічних досліджень та порівняння. Автомобільний ринок є значною частиною як глобального товарного ринку, так і ринку України. Ринок автомобілів є одним з найконкурентніших ринків, і саме тут впроваджуються всі інновації та технології, як в менеджменті, в маркетингу, так і у виробництві. Глобалізація, обмеження природних ресурсів, збільшення вартості природних ресурсів, диджиталізація (Інтернет охоплення) та все більша конкурентна боротьба нових гравців, вплив держав характеризує автомобільну промисловість. В статті розглянуті особливості споживчих переваг в різних регіонах світу. Визначені відмінності споживчих цінностей в залежності від розвитку економіки країни. Автовиробникам необхідно це брати до уваги при розробці маркетингових стратегій та комплексів. Наразі настає нова ера споживачів автомобілів, які не вважають автомобіль річчю статусу та іміджу, а тому об'єм використання автомобілів молодим поколінням в розвинених країнах скорочується. Визначені основні зміни в поведінці споживачів при активному використанні маркетингової діяльності в умовах Інтернет. Досліджена поведінка молодих споживачів автомобілів, так названого покоління «Міленіум», їх пріоритети та цінності. Наукова новизна полягає в визначенні особливостей поведінки споживачів на глобальному ринку легкових автомобілів та окремих регіонах, виявленні тенденцій та методів впливу на автомобільному ринку. Запропоновані автором теоретичні і методичні положення та практичні рекомендації можуть бути використані для удосконалення управління маркетинговою діяльністю автовиробників в частині маркетингових досліджень. Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні методично-обґрунтованих підходів щодо визначення комунікаційної політики автовиробників.

Ключові слова: автомобільний ринок, споживчі вподобання, глобалізація, маркетингова діяльність.

ВСТУП

Автомобільний ринок є значною частиною як глобального товарного ринку, так і ринку України. Ринок автомобілів є одним з найконкурентніших ринків, і саме тут впроваджуються всі інновації та технології, як в менеджменті, в маркетингу, так і у виробництві. В кожній країні та географічному регіоні є свої споживчі уподобання та цінності, які визначають попит на ринку автомобілів. Змінюється структура споживачів та маркетингові інструменти, які варто використовувати для впливу на молоде покоління. Тому глобальні автомобільні корпорації мають враховувати особливості споживачів різних ринків та використовувати нові канали комунікацій.

Постановка проблеми. Поведінка споживача на ринку автомобілів поступово змінюється. Більшість покоління «Millenium» вже не вважає пріоритетом номер один купівлю автомобіля, а активно використовує БІО-транспорт, спортивний та громадський транспорт, «живе» в мережі Інтернет. В той же час уподобання споживачів у різних географічних частинах світу та країнах, різних за економічним розвитком дуже відрізняється. Тому автовиробники змушені впливати на поведінку споживача за допомогою інтернет-маркетингу та приймати до уваги уподобання клієнтів та підлаштовуватись під «життя» клієнтів в мережі при розробці маркетингової стратегії, а також розробляти свої продукти під кожний конкретний ринок.